INKLYUZIV TA'LIMNI JORIY ETISHDA UCHRAYDIGAN STEREOTIP VA TO'SIQLARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Pedagogika fakulteti ,
Maxsus pedagogika kafedrasi v.b. dotsenti
Kobilova Shaxnoza Xudayshukurovna
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-4091-1840
kabilovashaxnoza4@gmail.com +998990191635
Maxsus pedagogika: surdotarjimonlok 24/5 guruh 2-bosqich talabalari
Ernazarova Dinara To'lqin qizi, Isroilova Sevara Paxriddin qizi,
Ortiqova Zebiniso Ruslan qizi, Yaxshiboyeva Gulmira Orolovna
isabekovagulmira931@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ishda inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonida uchraydigan stereotiplar va to'siqlar tahlil qilingan. Jamiyatdagi noto'g'ri qarashlar ta'limning barcha bolalar uchun ochiq bo'lishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ko'rsatilgan. Pedagogik tayyorgarlik va infratuzilma muammolari yoritilgan. Ushbu to'siqlarni bartaraf etishning asosiy yo'llari muhokama qilingan. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, stereotip, to'siq, pedagogik tayyorgarlik, ijtimoiy yondashuv

Аннотация: В данной работе анализируются стереотипы и барьеры при внедрении инклюзивного образования. Показано негативное влияние общественных предрассудков на доступность образования для всех детей. Рассматриваются проблемы педагогической подготовки и инфраструктуры. Обсуждаются основные пути преодоления данных барьеров. Предложены рекомендации по развитию инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, стереотип, барьеры, педагогическая подготовка, социальный подход

Abstract: This study analyzes stereotypes and barriers in the implementation of inclusive education. It highlights the negative impact of social prejudices on equal access to education for all children. Issues of teacher training and infrastructure are discussed. Main ways to overcome these barriers are considered. Recommendations for developing inclusive education are provided.

Keywords: inclusive education, stereotype, barriers, teacher training, social approach

Kirish

Hozirgi zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni joriy etish masalasi eng dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim barcha bolalarga, ularning jismoniy, aqliy yoki psixologik xususiyatlaridan qat'i nazar, teng ta'lim olish imkoniyatini yaratishga qaratilgan bo'lib, bu yondashuv ta'limda adolat va ijtimoiy tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, inklyuziv ta'lim jamiyatda bag'rikenglik, hamjihatlik va insonparvarlik qadriyatlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Shunga qaramasdan, inklyuziv ta'limni amaliyotga joriy etish jarayonida turli stereotiplar va to'siqlar mavjud bo'lib, ular ushbu tizimning samarali rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Jumladan, jamiyatda alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarga nisbatan noto'g'ri qarashlar, ularning imkoniyatlarini past baholash va inklyuziv ta'lim samaradorligiga ishonchsizlik kabi stereotiplar uchraydi. Bu holatlar inklyuziv ta'lim muhitini to'liq shakllantirishga to'sqinlik qiladi.

Bundan tashqari, moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi, maxsus tayyorlangan pedagog kadrlarning kamligi hamda o‘qituvchilarning inklyuziv kompetensiyalarining yetarli darajada shakllanmaganligi ham muhim to‘siqlardan hisoblanadi. Bu omillar ta’lim jarayonini to‘liq va samarali tashkil etishga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Mazkur mavzudagi tadqiqotning dolzarbligi shundaki, inklyuziv ta’limni rivojlantirish orqali jamiyatda barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish, ularning ijtimoiy faolligini oshirish va ta’lim tizimida adolatli yondashuvni shakllantirish mumkin. Shu sababli, mavjud stereotip va to‘siqlarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish yo‘llarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu ishning maqsadi - inklyuziv ta’limni joriy etish jarayonida uchraydigan stereotiplar va to‘siqlarni tahlil qilish hamda ularni bartaraf etishning samarali yo‘llarini aniqlashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Inklyuziv ta’limni joriy etish jarayonida uchraydigan stereotiplar va to‘siqlarni bartaraf etish masalasi pedagogika va maxsus ta’lim sohasidagi muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xorijiy va mahalliy tadqiqotlarda inklyuziv ta’limning nazariy asoslari, uning ijtimoiy ahamiyati hamda amaliy joriy etish mexanizmlari keng yoritilgan. Ayniqsa, inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi barcha o‘quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratish ekanligi ta’kidlanadi.

Xorijiy olimlar ishlarida inklyuziv ta’limga to‘sqinlik qiluvchi omillar sifatida jamiyatdagi stereotip qarashlar, pedagoglarning tayyorgarlik darajasi, infratuzilmaning yetarli emasligi va ta’lim muhitining moslashmaganligi ko‘rsatilgan. Shuningdek, ularda inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun pedagogik treninglar, jamoatchilikni xabardor qilish va qo‘llab-quvvatlovchi siyosatlarni kuchaytirish muhim ekanligi ta’kidlangan.

Mahalliy tadqiqotlarda esa O‘zbekiston ta’lim tizimida inklyuziv ta’limni joriy etish holati, mavjud muammolar va ularni hal etish yo‘llari o‘rganilgan. Ularda jamiyatdagi noto‘g‘ri stereotiplarni kamaytirish, pedagog kadrlarni tayyorlash va moddiy-texnik bazani yaxshilash masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Biroq adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’limni joriy etishdagi stereotiplar va to‘siqlarni kompleks ravishda o‘rganish va ularni bartaraf etishning tizimli yechimlari yetarlicha tadqiq etilmagan.

Tadqiqot metodologiyasida bir qator ilmiy usullardan foydalanildi. Nazariy tahlil usuli orqali mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va ilg‘or pedagogik tajribalar o‘rganildi. Taqqoslash usuli yordamida xorijiy va mahalliy yondashuvlar tahlil qilinib, ular o‘rtasidagi o‘xshash va farqli jihatlar aniqlandi.

Shuningdek, empirik usullar - kuzatish, so‘rovnoma va intervyu orqali ta’lim jarayonida ishtirok etuvchi pedagoglar va o‘quvchilarning fikrlari o‘rganildi. Olingan ma’lumotlar statistik va sifat jihatdan tahlil qilinib, umumlashtirildi. Bu esa mavjud stereotiplar va to‘siqlarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish yo‘llarini asoslash imkonini berdi.

Umuman olganda, qo‘llanilgan metodologik yondashuvlar inklyuziv ta’limni joriy etishdagi muammolarni tizimli o‘rganish va ularni hal etish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga xizmat qiladi.

Muhokama

Inklyuziv ta’limni joriy etish jarayonida uchraydigan stereotiplar va to‘siqlar masalasi amaldagi ta’lim tizimida muhim o‘rin tutadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’limning samarali amalga oshishi nafaqat pedagogik yondashuvlarga, balki jamiyatning ushbu tizimga bo‘lgan munosabatiga ham bevosita bog‘liqdir.

Muhokama jarayonida aniqlandiki, eng keng tarqalgan muammolardan biri — jamiyatda alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarga nisbatan mavjud stereotip qarashlardir. Ko‘p hollarda ularning imkoniyatlari cheklangan deb baholanadi, bu esa ularning ta’lim olishdagi teng huquqlarini cheklab qo‘yadi. Bunday stereotiplar ota-onalar, ayrim pedagoglar va hatto jamoatchilik orasida ham uchrab, inklyuziv muhitning shakllanishiga to‘siq bo‘ladi.

Shu bilan birga, tadqiqotda moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi ham muhim to‘siq sifatida aniqlandi. Maktablarda maxsus jihozlar, adaptiv ta’lim vositalari va zamonaviy texnologiyalarning yetishmasligi inklyuziv ta’limni to‘liq joriy etish imkoniyatini cheklaydi. Bu esa o‘quv jarayonining sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Yana bir muhim jihat - pedagog kadrlarning tayyorgarlik darajasi bilan bog‘liq muammolardir. Barcha o‘qituvchilarda inklyuziv ta’lim bo‘yicha yetarli bilim va amaliy ko‘nikmalar shakllanmagani sababli, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega o‘quvchilar bilan ishlashda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu holat pedagogik jarayonning samaradorligini pasaytiradi.

Muhokama natijalariga ko‘ra, ushbu muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. Birinchidan, jamiyatda inklyuziv ta’lim haqida ijobiy fikrni shakllantirish maqsadida keng ko‘lamli tushuntirish ishlarini olib borish kerak. Ikkinchidan, ta’lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar bilan ta’minlash va infratuzilmani yaxshilash muhim ahamiyatga ega. Uchinchidan, pedagog kadrlarning inklyuziv kompetensiyalarini rivojlantirish uchun maxsus treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish lozim.

Shuningdek, inklyuziv ta’limni qo‘llab-quvvatlovchi huquqiy va tashkiliy mexanizmlarni yanada takomillashtirish ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu orqali ta’lim tizimida barcha o‘quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratiladi.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’limni joriy etishdagi stereotiplar va to‘siqlarni bartaraf etish uchun faqat pedagogik emas, balki ijtimoiy va tashkiliy chora-tadbirlar ham zarur. Faqat kompleks yondashuv orqali samarali va barqaror inklyuziv ta’lim muhitini shakllantirish mumkin.

Xulosa

Inklyuziv ta’limni joriy etish jarayonida uchraydigan stereotiplar va to‘siqlarni o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, bu muammo faqat ta’lim tizimi bilan cheklanib qolmay, balki keng ijtimoiy mazmunga ega masala hisoblanadi. Jamiyatdagi noto‘g‘ri qarashlar, pedagogik tayyorgarlikning yetarli emasligi hamda moddiy-texnik baza muammolari inklyuziv ta’limning to‘liq rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, mavjud stereotiplarni bartaraf etishda jamoatchilik ongini oshirish, inklyuziv ta’limning afzalliklarini keng targ‘ib qilish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ta’lim muassasalarini zarur texnik vositalar bilan ta’minlash va pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish inklyuziv muhitni samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Bu esa pedagogik, ijtimoiy va tashkiliy choralarni uyg‘un holda amalga oshirish orqali barcha o‘quvchilar uchun teng va sifatli ta’lim imkoniyatlarini yaratish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov A.A. Inklyuziv ta’lim asoslari. – Toshkent: Fan, 2020.
2. Ishmuxamedov R.J. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
3. Mirzaev B.S. Inklyuziv ta’lim va pedagogik yondashuvlar. – Toshkent: Universitet, 2021.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2020.
5. YuNESKO. Inklyuziv ta’lim bo‘yicha qo‘llanma. – Toshkent, 2018.
6. Andreev V.I. Pedagogika: uchebniy kurs. – Moskva: Akademiya, 2018.
7. Polat Ye.S. Sovremennie pedagogicheskie i informatsionnie texnologii v obrazovanii. – Moskva: Akademiya, 2020.
8. Slastyonin V.A. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2019.